

Alþingi
Nefndasvið
Austurstræti 8-12
150 Reykjavík

Reykjavík, 8.11.2023

Efni: Umsögn ÖBÍ - réttindasamtaka (ÖBÍ) um frumvarp um breytingu á lögum um almannatryggingar nr. 100/2007 (fjárhæðir fylgi launavísitölu). Þingskjal 20 – 20. mál.

ÖBÍ hefur í áraraðir bent á ólöglega framkvæmd Alþingis á ákvæði 69. gr. laga um almannatryggingar nr. 100/2007, nú 62. gr.

Samkvæmt 62.gr. laga um almannatryggingar skulu bætur almannatrygginga, svo og greiðslur skv. 63. gr. og fjárhæðir skv. 22. gr., breytast árlega í samræmi við fjárlög hverju sinni. Ákvörðun þeirra skal taka mið af launapróun, þó þannig að þær hækki aldrei minna en verðlag samkvæmt vísitölu neysluverðs.

Efasemdir um orðalag ákvæðisins

Sá hluti ákvæðisins er varðar tengingu við verðlag er nokkuð skýr, þ.e. að vísitala neysluverðs ráði ef verðlag hækkar meira en laun. Hins vegar komu efasemdir fram í álitni minnihluta efnahags- og viðskiptanefndar Alþingis við afgreiðslu frumvarpsins á 122. löggjafarþingi um að gengið væri frá málinu með nokkuð óljósu orðalagi og þá varðandi tengingu við almenna launapróun og því mælt með skýrari tengingu við launapróun. “Yfirlýsingar forsætisráðherra í umræðum er þó tæplega hægt að túlka öðruvísi en þannig að orðlag 9. gr. frumvarpsins beri að skilja svo að bætur almannatrygginga [...] skuli beinlínis fylgja launapróun (launavísitölu).”¹ Það hefur ekki verið reyndin í gegnum árin.

Kjaragliðnun afleiðing meðferðar á ákvæðinu

Fjármálaráðuneytið og Alþingi hafa farið frjálstlega með umrætt ákvæði, með því að skýra ákvæðið á þrengsta mögulega hátt í hvert sinn. Það hefur haft í för með sér að lífeyrir almannatrygginga hefur dregist verulega aftur úr launapróun og þar með aftur úr öðrum hópum. Eins og fram kemur í greinargerðinni með frumvarpi um raunleiðréttingu, (þingskjal 111 - 111. mál)² hafa greiðslur almannatrygginga ekki hækkað til samræmis við vísitölu neysluverðs eða launavísitölu, frá því að núverandi ákvæði um árlega breytingu greiðslna almannatrygginga var innleitt. Af þessu leiðir að lífeyristakar hafa þurft að þola verulega uppsafnaða kjaragliðnun frá árinu 1997, eða 64%, eins og fram kemur í töflu í greinargerð frumvarpsins. Því er ljóst að lífeyristakar hafa orðið af háum fjárhæðum til framfærslu í gegnum tíðina.

Launapróun og launavísitala

Hugtakið launapróun hefur t.d. ekki verið talið hið sama og launavísitala, sem er eini löglegi mælikvarðinn á launapróun. Samkvæmt efnislýsingu Hagstofu Íslands á launavísitölu segir vísitalan til um þróun launa á íslenskum vinnumarkaði og byggir á launahugtakinu „regluleg laun“. Launavísitalan byggir á lögum um launavísitölu nr. 89/1989 en skv. 2. gr. laganna skal vísitalan sýna svo sem unnt er breytingar heildarlauna allra launþega fyrir fastan vinnutíma. Á

¹ Lásar gera bara gagn ef þeir eru læstir: Um 69.gr. laga um almannatryggingar. Kolbeinn Stefánsson, 2022.

² <https://www.althingi.is/alttext/154/s/0111.html>

heimasíðu Hagstofu Íslands kemur fram að **launavísitala sýni almenna launapróun**. „Mánaðarleg launavísitala mælir mánaðarlegar breytingar á reglulegum launum á íslenskum vinnumarkaði og sýnir almenna launapróun.“³

Einnig má benda á að fjármálaráðuneytið hefur áður haldið því fram að skilgreining ráðuneytisins á hugtakinu launaskrið sé „í samræmi við skilgreiningu Hagstofunnar um launaskrið“ en þess má geta að Hagstofan hefur sent tölvubréf til ÖBÍ þar sem fram kemur að stofnunin hafi ekki lagt mat á svokallað launaskrið utan kjarasamninga. Í svari þeirra segir ennfremur orðrétt „engin ein skilgreining er til um launaskrið“.

Fyrirmynd af samskonar en mun skýrara lagaákvæði

Hægt væri að útfæra 69. gr. laga um almannatryggingar mun betur en nú er gert, þannig að hún væri skýrari og næði betur tilgangi sínum. Ein leið væri að taka upp samskonar lagaákvæði fyrir greiðslur almannatrygginga og er að finna í 4. gr. laga um brottfall laga um kjararáð nr. 79/2019.

Þingfararkaup skv. 1. gr. nemur 1.101.194 kr. á mánuði. Þingfararkaup skal taka breytingum 1. júlí ár hvert. Hagstofa Íslands reiknar og birtir fyrir 1. júní hlutfallslega breytingu á meðaltali reglulegra launa starfsmanna ríkisins fyrir næstliðið almanaksár. Við mat á launabreytingum aflar Hagstofan skýrslna og gagna sem hún telur nauðsynleg og gerir jafnframt eigin kjararannsóknir eftir því sem hún telur þörf á. Við launaafgreiðslu fyrir júlí uppfærir Fjársýsla ríkisins krónutölujárhæð til samræmis við tölur Hagstofunnar.

„Í þessu ákvæði kemur skýrt fram hver viðmiðunarhópurinn er (starfsmenn ríkisins), hvaða launahugtak er miðað við (regluleg laun), hvaða breytingu eigi að horfa til (breyting á meðaltali), tímabilið sem er byggt á (næstliðið almanaksár) og hvenær breytingin skuli eiga sér stað (1. júlí ár hvert). Þá er skilgreint hver eigi að annast greininguna sem liggur til grundvallar (Hagstofa Íslands). Það eina sem er ekki skilgreint sérlega vel er hvaða gögn skuli liggja til grundvallar en af orðanna hljóðan má ætla að Launarannsókn Hagstofunnar leiki lykilhlutverk. Þetta er skýrt dæmi úr íslenski löggjöf um hvernig er hægt væri að útfæra 69. gr. laga um almannatrygginga mun betur en nú er gert.“⁴

Ákvæðið þarf að framfylgja skyldum

Tilgangur ákvæðis um hækkun lífeyris almannatrygginga ætti að vera að framfylgja skyldum aðildarríkja til að tryggja fötluðu fólki stöðugt batnandi lífsskilyrði, sbr. 1. mgr. 28. gr. samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks (SRFF).

„Aðildarríkin viðurkenna rétt fatlaðs fólks og fjölskyldna þess til viðunandi lífskjara því til handa m.a. viðunandi fæðis og klæða og fullnægjandi húsnæðis, og til sífellt batnandi lífsskilyrða og skulu gera viðeigandi ráðstafanir til að tryggja og stuðla að því að þessi réttur verði að veruleika án mismununar vegna fötlunar.“

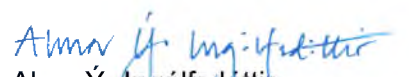
Að því sögðu er rétt að benda á mikilvægi þess að ákvæðið í frumvarpinu setji ekki þak á hækkun lífeyris almannatrygginga, ef vilji löggjafans er að hækka lífeyrinn umfram launa- og neysluverðsvísitölu til dæmis til að leiðrétta kjaragliðnun síðustu áratuga.

Í núverandi fyrirkomulagi er launapróun og vísitala neysluverðs í frumvarpi til fjárlaga áætluð fyrir komandi fjárlagaár. Frá því núverandi ákvæði 69. gr. laga um almannatryggingar var innleitt hefur launa- og/eða verðlagsvísitala yfirleitt hækkað meira en spár í fjárlögum gerðu ráð fyrir. Lífeyristakar hafa þó sjaldnast fengið leiðréttingu vegna þessa.

³ <https://hagstofa.is/talnaefni/samfelag/laun-og-tekjur/>

⁴ Lásar gera bara gagn ef þeir eru læstir: Um 69. gr. laga um almannatryggingar. Kolbeinn Stefánsson, 2022.

Ekkert um okkur án okkar.

Alma Ýr Ingólfssdóttir
formaður ÖBÍ réttindasamtaka

Sigríður Hanna Ingólfssdóttir
félagsráðgjafi ÖBÍ réttarsamtaka

Bergþór Heimir Þórðarson
Varaformaður ÖBÍ réttindasamtaka